

อัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทยสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ ในสปาร่วมสมัย

Thai Massage Identity to Product Design Contemporary Spa

อาจารย์ ดร.อรัญ วานิชกร

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการออกแบบทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Aran Wanichakorn

Department of Visual Design, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, Thailand.

Corresponding author, E-mail : aranswu@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษารวบรวมอัตลักษณ์ของการนวดไทย การวิเคราะห์หัตถลยุทธ์ การนำเสนอข้อกำหนดที่เหมาะสมกับการออกแบบ และสังเคราะห์กลยุทธ์สู่การออกแบบสำหรับสร้างฐานข้อมูลทางด้านภาพลักษณ์ของการนวดไทย เพื่อต่อยอดสู่การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในสปาไทยจากอัตลักษณ์การนวดไทย การสร้างข้อกำหนดทั้งรูปธรรมแบบตะวันตก และนามธรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างคุณค่าของการออกแบบในแบบตะวันออก โดยใช้อัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทยสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ในสปาร่วมสมัยประกอบด้วย เฟอร์นิเจอร์และของตกแต่ง โดยออกแบบผลิตภัณฑ์จำนวน 10 รูปแบบ ได้แก่ เก้าอี้นั่งพักคอย โคมไฟ ฉากกั้น ชุดชงชาสมุนไพร ชั้นวางยาสมุนไพรไทยโต๊ะกลาง ถาดที่ตั้งกายาน หรือที่ตั้งรูปหอมอโรมา ภาชนะและศิลปะตกแต่งผนัง จากนั้น

คัดเลือกจำนวน 2 รูปแบบเพื่อผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ตั้งกายาน หรือที่ตั้งรูปหอมอโรมา และรูปแบบผลิตภัณฑ์ชุดชงชาสมุนไพร และคัดเลือก 2 รูปแบบ เพื่อยืนยันจิตสิทธิบัตรให้กับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้แก่ รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ตั้งกายาน หรือที่ตั้งรูปหอมอโรมา รูปแบบเก้าอ้นนั่งพักคอย

จากการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้พบว่า ข้อกำหนดฐานข้อมูลอัตลักษณ์ การใช้อัตลักษณ์ หัตถเวชกรรมไทยช่วยให้จัดการออกแบบได้ง่ายขึ้น โดยนักออกแบบสามารถทำงานเป็นทีมได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และอัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทยซึ่งเป็นกิจกรรมหลักในการดูแลสุขภาพและความงามของไทย เมื่อนำมาบูรณาการกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ในสปา สามารถทำได้เหมาะสมกลมกลืนกับการออกแบบตกแต่งพื้นที่ในรูปลักษณะแบบไทยหรือเรือนไทย และยังช่วยสร้างคุณค่า เอกภาพและสร้างการจดจำให้เกิดขึ้นกับผู้รับบริการได้เป็นอย่างดี

Abstract

This research aimed to explore, study, collect data and then analyze the strategy and present the principle of the design. Lastly, strategies synthesized to create the identity of Thai Traditional Massage to extend and develop the product design in Thai Spa. This research was to establish specifications both tangible and intangible western style which is a part of creating the value of the design in oriental style and use Thai

massage identity to the product design in spa including furniture and decorations by 10 perspective design as follows: waiting chair, lamp, partition, herbal tea maker set, Thai herbal medical shelf, coffee table, tray, pottery for frankincense incense aroma, container and painting wall. Next, select 2 work pieces by 2 experts to submit the patent for Srinakharinwirot University proprietary such as pottery for frankincense incense aroma and waiting chair. Then, select 2 work pieces to create prototype such as pottery for frankincense incense aroma and herbal tea set.

It is found that the identity on database by using Thai traditional massage design creating the design more easily. The designer could work as a team quickly and efficiently. Thai Massage, the main activity for health and beauty, took part in the integration of product design in the Contemporary Spa and be appropriately harmonized with the interior space in the house looks like Thai style or Thai house. It also creates value, unity and build the pictures in memory of the client as well.

Keyword: Thai Traditional Massage, Identity, Contemporary Spa, Product Design

บทนำ

จากการที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก และประเทศไทยได้ตื่นตัวและให้ความสำคัญต่อแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) เป็นอย่างมาก ซึ่งอาจเป็นผลจากในปัจจุบันความคิดสร้างสรรค์ส่งผลโดยตรงต่อการสร้างงาน ศักยภาพและความมั่งคั่ง ตลอดจนความสามารถในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างมากโดยใช้การลงทุนที่ต่ำ โดยใช้การพึ่งพาทุนทางสติปัญญาหรือความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งสำคัญ โดยอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของไทยได้อ้างอิงการแบ่งประเภทจาก UNTAD ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ (Cultural Heritage), กลุ่มศิลปะ (Arts), กลุ่มสื่อ (Media), กลุ่มสร้างสรรค์ตามลักษณะงาน (Functional Creation) (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2556, ก).

การแพทย์แผนไทยเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industry) ภายใต้กลุ่มวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ (Cultural Heritage) ซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนานและเป็น 1 ในปัจจัย 4 ของวิถีชีวิตของคนไทยและสังคมไทยในอดีต โดยการแพทย์แผนไทยได้หายไปจากสังคมไทยช่วงเวลาหนึ่ง (สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์, 2557 : 7). จากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ในครั้งนั้นหัตถเวชกรรมไทยหรือนวดไทยได้ถูกนำไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม เช่น การนวดแอบแฝง การค้าบริการ ฯลฯ ทำให้ภาพลักษณ์การแพทย์แผนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนวดไทยได้เสื่อมเสียไปเป็นอย่างมาก ซึ่งได้เป็นส่วนหนึ่งของภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวของประเทศไทยไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้การขาดการต่อยอดภาพลักษณ์หรือภาพพจน์ในด้านดีเปรียบดั่งน้ำดีซึ่งมีน้อยกว่าไม่สามารถกลบล้างภาพลักษณ์ในด้านไม่ดีหรือขับไล่น้ำเสียออกไปได้จาก

ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เป็นปัญหาต่อการแยกแยะ อุตสาหกรรมการบริการที่ดีกับอุตสาหกรรมบริการแอบแฝงให้ชัดเจนได้ อุตสาหกรรมการบริการที่ีภาพลักษณ์และการปรากฏอยู่ในปัจจุบันเป็นเพียงการจำลองภาพจากอดีตที่เลือนลาง ล้าสมัย ขาดบรรยากาศที่สอดคล้องกับความต้องการของคนรุ่นใหม่ ซึ่งบรรยากาศนี้เป็นส่วนสำคัญของอุตสาหกรรมการบริการ

ปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องก็ได้มีทั้งมาตรการกวดล้างขนาดแอบแฝง และมีการส่งเสริมยกระดับการประกวดไทยที่ถูกต้องให้คงอยู่ และอนุรักษ์ไว้ให้เป็นมรดกของประเทศชาติด้วยการกำหนด **แผนยุทธศาสตร์การประกวดไทย มรดกไทยสู่มรดกโลก พ.ศ. 2556-2559** โดยยึดหลักการที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ การพัฒนาภูมิปัญญาไทย สุขภาพไทย ฉบับที่ 2 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 11 โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และสร้างสมดุลการพัฒนาในทุกมิติ (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2556 : ก). และได้นำสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาการประกวดไทย รวมถึงสถานการณ์สำคัญในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การประกวดไทย มรดกไทยสู่มรดกโลกจากแผนยุทธศาสตร์ปี 2559

การวิจัยครั้งนี้จะมีส่วนในการผลักดันนโยบายในครั้งนี่ว่าด้วยการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานการประกวดไทย มีเป้าประสงค์ที่ว่า การประกวดไทย คือ มาตรฐานโลก โดยตัวชีวิตคือ การประกวดไทยได้รับการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งในระบบสุขภาพของไทย ที่องค์กรระดับโลกให้การรับรองมาตรฐานการประกวดไทย และการประกวดไทยเป็นมรดกโลก โดยมีกลยุทธ์มุ่งสร้างการประกวดไทยเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ในระดับสากล มี

กิจกรรมหลัก คือ การวิเคราะห์ความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการนวด เช่น การตลาด การสร้างอัตลักษณ์นวดไทย การเผยแพร่ สื่อสารประชาสัมพันธ์ ทั้งในและต่างประเทศ ได้แก่การพัฒนาเว็บไซต์หลายภาษาเพื่อสะดวกต่อการเข้าถึงการจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ในต่างประเทศ การบูรณานวดไทย ในกิจกรรมหลัก ๆ เช่น การประชุมระดับประเทศ และระดับโลก

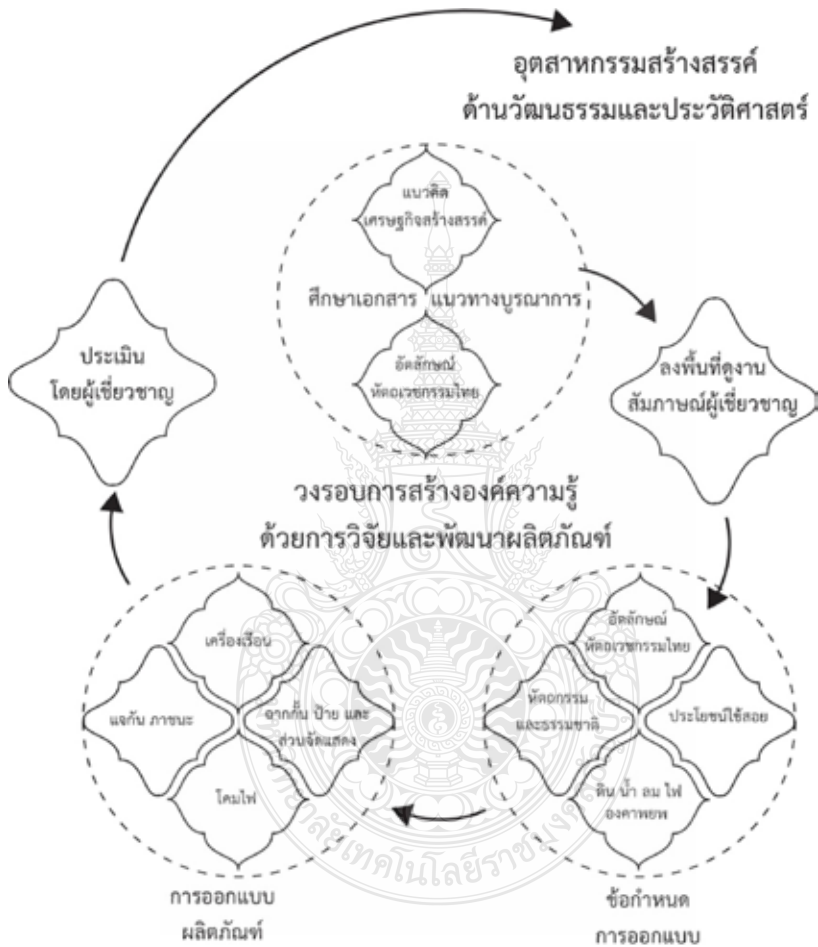
ดังนั้นการต่อยอดภาพลักษณ์ที่ดีทางการแพทย์แผนไทยด้วยแนวคิด การบูรณาการอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ เพื่อเชื่อมโยงการแพทย์แผนไทย ด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เข้ากับกลุ่มสร้างสรรค์อื่นๆ ได้แก่ กลุ่มศิลปะ (Arts), กลุ่มสร้างสรรค์ตามลักษณะงาน (Functional Creation) โดยใช้ทุนทางสติปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ ร่วมกับเครื่องมือและกระบวนการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ หรือการวิจัยทางศิลปะและการออกแบบเป็นเครื่องมือสำคัญในการบูรณาการการเรียนรู้สร้างสรรค์ศิลปะในแต่ละด้าน แต่ละสาขา นอกจากจะต้องทุ่มเทลงลึกดังเดี่ยวในแต่ละด้าน แต่ละผลงานแล้ว การเรียนรู้ในเชิงบูรณาการ เชิงสัมพันธ์ที่ศิลปะแต่ละด้านมี ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ทั้งในประเด็นความงาม แรงบันดาลใจ และแนวคิดต่างๆ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2554 : 8). ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการบูรณาการทางศิลปกรรมสู่การออกแบบเพื่อต่อยอดองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมบริการด้านหัตถเวชกรรมไทย ในส่วนของการออกแบบผลิตภัณฑ์ เครื่องใช้ ของที่ระลึกของตกแต่งในสถานบริการสปาจากอัตลักษณ์ทางหัตถเวชกรรมไทยเพื่อสร้างการจดจำ ตลอดจนภาพลักษณ์ที่ดีทางกายภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อบรรยากาศที่ดีให้กับผู้รับบริการทางหัตถเวชกรรมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อต่อยอดออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในสปาไทยจาก
อัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Research & Development) โดยสามารถแบ่งกระบวนการหลักได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ขั้นตอนการวิจัย (Research) ใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยการเก็บข้อมูลภาคเอกสาร เพื่อกำหนดขอบเขตการวิจัย และเครื่องมือในการวิจัย จากนั้นลงพื้นที่เก็บข้อมูล และการฝังตัวในสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะเจาะจงที่หน่วยงานกำหนดนโยบายการแพทย์แผนไทย คือ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข กับผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์แผนไทย จากนั้นสรุปข้อมูลและสร้างเป็นข้อกำหนดการออกแบบ จากนั้นต่อยอดผลการวิจัยสู่การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ 10 รูปแบบโดยนักออกแบบผลิตภัณฑ์ 2 คน จากนั้นประเมินความพึงพอใจรูปแบบจดสิทธิบัตรการออกแบบจำนวน 2 รูปแบบและผลิตต้นแบบ 2 ชิ้น โดยกระบวนการทั้งหมดมีรายละเอียดดังแผนภาพต่อไปนี้ (อรัญ วานิชกร. 2556).

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ได้วิเคราะห์ข้อกำหนดที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สำหรับการออกแบบผลิตภัณฑ์ในสปาร่วมสมัยดังต่อไปนี้

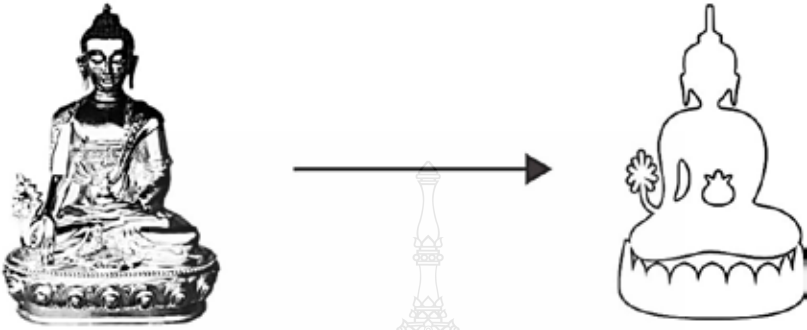

1. **ข้อกำหนดด้านอัตลักษณ์วัตถุไทย**ที่ได้จากการศึกษาเพื่อใช้ในการออกแบบมีดังนี้

อัตลักษณ์ที่ใช้ในการออกแบบครั้งนี้ ได้จากอัตลักษณ์ความเป็นไทย อัตลักษณ์ภาพนามธรรม และอัตลักษณ์ภาพสื่อความหมาย โดยกระบวนการทางทัศนศิลป์ การแปลความหมาย ลดทอน ตัดทอน จนสื่อออกมาเป็นภาพฐานข้อมูล ดังต่อไปนี้

อัตลักษณ์จากพระโขนงไชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต (พระกริ่ง)

เป็นพระพุทธรูปเจ้าที่พบเฉพาะในนิคมหายาน พระนามของท่านหมายถึงพระตถาคตเจ้าผู้เป็นบรมครูแห่งยารักษาโรค ผู้มีรัศมีสีน้ำเงินดั่งไพฑูรย์ พระนามอื่นๆของท่านคือ พระโขนงไชยคุรุตถาคต พระมหาแพทย์ราชาพุทธรูปเจ้า พระมหาโขนงไชยราชพุทธรูปเจ้า เป็นที่นิยมนับถือในหมู่ชาวจีนและชาวทิเบต (เรียกว่า ชั่งเกแมงลา) รูปลักษณะในความเชื่อของชาวจีนรูปของพระองค์อยู่ในท่านั่งสมาธิ มีรัตนเจดีย์วางบนพระหัตถ์ ส่วนในความเชื่อของชาวทิเบต พระองค์มีกายสีน้ำเงินเข้ม นั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ขวาถือยาสมุนไพโร (นิยมเป็นเห็ดหลินจือ) พระหัตถ์ซ้ายถือบาตรวางบนพระเพลลา ถือกันว่าทรงเป็นพระพุทธรูปเจ้าที่สามารถรักษาโรคทางกายและโรคทางกรรมของสัตว์โลก ต้นกำเนิด “พระกริ่ง” ในประเทศไทยนั้นมาจากพระโขนงไชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต นี้เอง ที่หน้าตักท่านจะมี บาตรน้ำมนต์ตามคติความเชื่อของคนไทย แต่ในทิเบต จีน นั่นคือ หม้อยาเป็นพระพุทธรูปเจ้าในภาคหม้อรักษาโรค ผู้เป็นประธานในการปรุ้งยาในพิธีสำคัญ ๆ

ภาพที่ 2 อัดลักษณะจากพระโกษชัยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต (พระกริ่ง)

อัดลักษณะจากบรมครูการแพทย์แผนไทยหมอชีวกโกมารภัจจ์

หมอชีวกโกมารภัจจ์นั้น เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระเจ้าพิมพิสาร (พระราชาแห่งแคว้นมคธ) และเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ ผู้เป็นพุทธสาวกทั้งหลาย ประวัติของหมอชีวกโกมารภัจจ์เป็นเรื่องราวประวัติการแพทย์สมัยพุทธกาล หมอชีวกโกมารภัจจ์ เป็นบุตรของนางสาลาวดี นครโสเภณีประจำเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ในสมัยนั้นตำแหน่งนี้มีเกียรติยศต่างจากในสมัยนี้ นางสาลาวดีตั้งครรภ์โดยบังเอิญ เมื่อคลอดบุตรชายออกมาจึงสั่งให้สาวใช้นำไปทิ้ง แต่อภัยราชกุมารพระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสารไปพบเข้า จึงนำมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม

ชื่อ ชีวก ตั้งขึ้นตามคำกราบทูลตอบคำถามของพระองค์ที่ตรัสถามว่า เด็กยังมีชีวิตอยู่หรือเปล่า มหาตเล็กกราบทูลว่า ยังมีชีวิตอยู่ (ชีวก) ส่วนคำว่า โกมารภัจจ์ แปลว่า กุมารที่ได้รับการเลี้ยงดู หรือ กุมารในราชสำนัก หมายถึง บุตรบุญธรรม นั่นเอง ฉะนั้น ชีวกโกมารภัจจ์ จึงหมายถึง บุตรบุญธรรมที่ยังมีชีวิตอยู่ นั่นเอง เมื่อเติบโตขึ้นชีวกถูกพวกเด็กๆ ในวัง

ลือเลื่องว่า เจ้าลูกไม่มีพ่อ ด้วยความมานะ จึงหนีพระบิดาไปเรียนศิลปวิทยาที่เมืองตักสิลา เพื่อเอาชนะคำดูหมิ่นวิชาที่เลือกเรียนคือวิชาแพทย์ แต่เนื่องจากไม่มีค่าเล่าเรียน จึงอาสารับใช้พระอาจารย์ เมื่อเรียนอยู่ถึง 7 ปี จึงลาอาจารย์กลับบ้าน ระหว่างทางอาจารย์ให้ไปหาต้นไม้ที่ทำยาไม่ได้ ให้เก็บตัวอย่างมาให้ดู ปรากฏว่ากลับมามือเปล่า เพราะต้นไม้ทุกต้นใช้ทำยาได้ อาจารย์บอกว่าเขาได้เรียนจบแล้ว จึงอนุญาตให้กลับได้ หลังจากกลับเมืองมาแล้ว ได้รักษาพระเจ้าพิมพิสารให้หายขาดจากภคันทลาพาธ (โรคริดสีดวงทวาร) และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหมอหลวง และได้รับพระราชทานสวนมะม่วง แต่ต่อมาหมอชิวก็ได้ถวายสวนนี้ให้พระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลาย และได้ถวายตัวเป็นแพทย์ประจำพระองค์อีกด้วย ด้วยความเป็นคนบำเพ็ญแต่สิ่งที่ดีงาม ช่วยเหลือผู้เจ็บป่วย ไม่เลือกฐานะ จึงได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะ ในด้าน เป็นที่รักของปวงชนในวงการแพทย์แผนโบราณในปัจจุบันนี้ ถือว่าหมอชิวโกมารภักจ์เป็นบรมครูแห่งการแพทย์แผนโบราณ เป็นที่เคารพของประชาชนทั่วไปที่ยังคงทิ้งร่องรอยอย่างมีชีวิตชีวา ในพระไตรปิฎก แพทย์แผนไทยยกย่อง และนับถือหมอชิวโกมารภักจ์เป็นครูแพทย์

ภาพที่ 3 อັตลัคณ์จากบรมครูการแพทย์แผนไทยหมอชิวโกมารภักจ์

อัตลักษณ์จากเฉลวปักหม้อยา

เฉลว เครื่องหมายทำด้วยตอก หักขัดกันเป็นมุม ตั้งแต่สามมุมขึ้นไป แพทย์แผนโบราณใช้ปักหม้อยาต้ม นอกจากนี้อาจใช้ปักเป็นเครื่องหมายบอกชายของ หรือปักบอกเขตก็ได้ เฉลวมีหลายขนาด สำหรับขนาดใหญ่จะใช้ซี่ไม้ไผ่หรือหวายขัดกันเป็นรูป หากเป็นขนาดเล็ก อย่างเฉลวปักปากหม้อยาก็ใช้ตอกขัดไขว้กัน ว่ากันว่าหม้อที่บรรจุยาถ้าไม่ลงคาถามีเฉลวปักกันไว้เมื่อผ่านบ้านหม้ออื่นหรือคนหรือสิ่งใดที่ถือ อาจทำให้เครื่องยาที่มีอยู่ในนั้นเสื่อมคุณภาพหายความศักดิ์สิทธิ์ หรือกันไม่ให้ใครเติมอะไรลงไปหรือกันอะไรที่จะไปทำลายยาให้เสียไป ดังนั้นจึงต้องปักเฉลวไว้

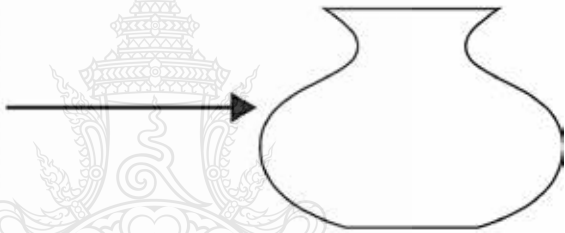
เฉลว มีความหมายไม่เพียงแต่ปักสำหรับหม้อยาดังกล่าว แต่ยังมี ความหมายใช้ในแง่อื่นอีก เช่น ปักลงที่ ๔ มุมของที่ดินที่ทำการจับจอง หรือปักไว้ที่ที่แสดงว่าเป็นบริเวณที่หวงห้ามต่าง ๆ หรือบอกเตือน ให้ระวังอันตราย เวลาคลอดลูกอยู่ไฟโบราณก็มีการปักเฉลว ความหมายเกี่ยวกับพิธีการนี้ จึงคล้าย ๆ กับเป็น ยันต์ศักดิ์สิทธิ์ ใช้ป้องกันการถูกกระทำด้วยคาถาอาคมและภูติผีปีศาจโดยที่เฉลว เป็น เครื่องหมายถึง ยันต์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เกี่ยวข้องกับยา เกษัชกรรรมสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงได้นำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการทำสัญลักษณ์ของหน่วยงาน

ภาพที่ 4 อัตลักษณ์จากเฉลวปักหม้อยา

อัตลักษณ์จากหม้อยา

หม้อยาสมัยโบราณนั้น เป็นหม้อดินเผาปราศจากการเคลือบผิว หม้อยาจะต่างจากหม้อที่ใช้ปรุงอาหารโดยปัก เกลวหรือดาเหลวเป็นสัญลักษณ์ เมื่อผ่านบ้านหม้ออื่นหรือคนหรือสิ่งใดที่ถือ อาจทำให้เครื่องยาที่มีอยู่ในนั้นเสื่อมคุณภาพหายความศักดิ์สิทธิ์ หรือกันไม่ให้ใครเติมอะไรลงไปหรือกันอะไรที่จะไปทำลายยาให้เสียไป ดังนั้นจึงต้องปักเกลวไว้

ภาพที่ 5 อัตลักษณ์จากหม้อยา

อัตลักษณ์ทำนวด

การนวดแผนโบราณมีต้นตำรามาจากอินเดียซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลคือมีมานานกว่า ๒๕๐๐ ปี แต่ไม่มีหลักฐานแน่นอนว่าเข้ามาถึงเมืองไทยเมื่อใด เมื่อเข้ามาถึงเมืองไทยก็ได้ถูกพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับวัฒนธรรมของสังคมไทยเป็นศาสตร์บำบัดและรักษาโรคแขนงหนึ่งของการแพทย์แผนไทย โดยจะเน้นในลักษณะการกด การคลึง การบีบ การตัด การดึง และการอบ ประคบจนเป็นรูปแบบที่เป็นมาตรฐานของไทย และถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ในเมืองไทยขุดพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดชิ้นหนึ่งในป่ามะม่วง ที่จารึกเป็นรูปวิธีการรักษาด้วยการนวดบนศิลาจารึกสมัยพ่อขุนรามคำแหงและมีหลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งเป็นบันทึกจดหมายเหตุของราชทูตฝรั่งเศสในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกล่าวถึงการนวดเพื่อรักษาโรคของไทยว่า “ในกรุงสยามนั้นถ้าใครป่วยไข้ลงก็จะเริ่มทำเส้นสายยืด โดยให้ผู้ชำนาญในทางนี้ขึ้นไปบนหลังแล้วใช้เท้าเหยียบ กล่าวกันว่า หญิงมีครรภ์มักใช้เด็กเหยียบ เพื่อให้คลอดบุตรง่าย”

หลังจากเสียดังกล่าวมาแล้วสองครั้ง ตำราการแพทย์แผนไทยได้ถูกทำลายสูญหายไปเป็นจำนวนมาก ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ เมื่อครั้งย้ายราชธานีจากกรุงธนบุรีมาตั้งที่กรุงเทพฯ ทรงให้ปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์ขึ้นเป็นอารามหลวงและได้รวบรวมตำรายา ตำรานวด แล้วให้แสดงไว้ตามศาลารายเพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาโดยทั่วกัน รวมทั้งทรงโปรดให้ปั้นรูปปั้นถาศีตตัน ๘๐ ท่า ซึ่งทำด้วยดีบุกต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้ทรงให้หล่อใหม่เป็นโลหะและรวบรวม ตำราการแพทย์แผนไทยและตำรานวดบันทึกไว้บนศิลาหินอ่อน ๖๐ ภาพแสดงไว้ตามศาลารายเพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาและนำไปรักษาตัวเอง ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้เปิดให้มีการสอนวิชาการแพทย์แผนไทยและแบ่งตำราการนวดเป็นภาควิชาที่ตลศาสตร์เรียกว่า “ตำรานวดฉบับหลวง” ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ได้แบ่งการประกอบโรคศิลปะออกเป็น “แผนปัจจุบัน” และ “แผนโบราณ” โดยแบ่งแผนโบราณเป็น ๔ สาขา ได้แก่ สาขาเวชกรรม แผนโบราณ สาขาเภสัชกรรมแผนโบราณ สาขาผดุงครรภ์แผนโบราณ และสาขานวดแผนโบราณ ใน พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้มีการตัดนวดแผนโบราณออกไป ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ กระทรวงสาธารณสุขได้มีประกาศให้เพิ่มสาขาการนวดไทยเข้าไว้ในสาขาแพทย์แผนไทยอีก

ในปัจจุบันการนวดไทยแผนโบราณเป็นที่นิยมและมีชื่อเสียงไปทั่วโลกการนวดแผนไทยได้มีการแบ่งออกเป็น ๒ สาย คือสายราชสำนักและสายเชลยศักดิ์การนวดแบบสายราชสำนักเป็นการนวดโดยใช้มือเท่านั้นท่วงท่าที่ใช้ในการนวดมีความสุภาพเรียบร้อยและมีข้อกำหนดในการเรียนมากมาย เป็นการนวดที่ใช้ในระดับเจ้านายชั้นผู้ใหญ่การนวดแบบสายเชลยศักดิ์เป็นการนวดที่ไม่มีพิธีรีตองมากนักในการนวด อีกทั้งยังสามารถใช้วัยวะอื่นๆ นอกจากมือในการนวดได้เช่น ศอก เข่า เท้า เพื่อช่วยทุ่นแรงในการนวดได้ เป็นการนวดที่ใช้ในระดับชาวบ้าน

โดยการนำท่านวดต่าง ๆ ของไทยมาเป็นอัตลักษณ์มาตัดทอนเส้นสาย ผ่านวิธีการทางทัศนศิลป์ได้รูปแบบแผนภาพอัตลักษณ์ท่านวดต่างๆ เป็นฐานข้อมูลเพื่อใช้ในการออกแบบ ประกอบไปด้วยอัตลักษณ์จากท่านวด ดังนี้

1. อัตลักษณ์ท่านวดคอ ป่า ไหล่
2. อัตลักษณ์ท่านวดหลัง
3. อัตลักษณ์ท่านวดเท้า
4. อัตลักษณ์การนวดน้ำมัน

ภาพที่ 6 อัตลักษณ์ท่านวดคอ ป่า ไหล่

ภาพที่ 7 อัตลักษณ์ท่านวดหลัง

ภาพที่ 8 อัตลักษณ์ท่านวดเท้า

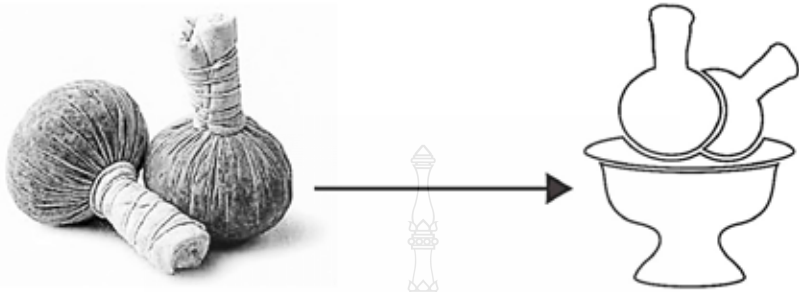
ภาพที่ 9 อัตลักษณ์การนวดน้ำมัน

อัตลักษณ์ลูกประคบ

ลูกประคบสมุนไพรเป็นภูมิปัญญาที่มีมาแต่โบราณ เป็นการนำสมุนไพรท้องถิ่นชนิดต่างๆ มาใช้ประโยชน์ในการคลายกล้ามเนื้อ ลดอาการปวดเมื่อย บำรุงผิวพรรณ ลูกประคบสมุนไพรที่มีพืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบ ได้แก่ ไพล ขมิ้นชันและตะไคร้ อาจผสมสมุนไพรชนิดอื่น เช่น ผิวมะกรูด ใบมะขาม ใบส้มป่อย ใบหนาด ใบพลับพลึง การบูร พิมเสน ลูกประคบสมุนไพรที่อยู่ด้วยกันหลายสูตรทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นส่วนประกอบ การทำลูกประคบสมุนไพรแบบแห้ง โดยนำสมุนไพรมาทำความสะอาดแล้วแล้วหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ ทำให้แห้งโดยการอบหรือตากแดด และห่อสมุนไพรแห้งด้วยผ้าดิบหรือผ้าฝ้าย แล้วมัดให้แน่นเป็นลูกกลมๆ หรืออาจทำเป็นหมอน หรือ ถุงผ้า จากนั้นนำไปนึ่งให้อุ่นๆ วางประคบตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย เพื่อช่วยลดอาการปวด เมื่อย คลายกล้ามเนื้อ ส่วนกลิ่นของน้ำมันระเหยในสมุนไพร การบูร และพิมเสน ช่วยเพิ่มการไหลเวียนของเลือดทำให้ร่างกายรู้สึกสดชื่น ผ่อนคลายความเครียด วัสดุอุปกรณ์ในการทำสมุนไพรลูกประคบ ตำรับยาประคบสมุนไพร ตำรับยาประคบแก้ปวดเมื่อย เคล็ด ขัด ยอก ตัวยาสมุนไพร ปริมาณ รสยา

สมุนไพรที่ใช้ทำลูกประคบ ได้แก่ เหง้าไพลสด เหง้าขมิ้นอ่อน เหง้าขมิ้นชัน ต้นตะไคร้ ผิวมะกรูด ใบมะขาม ใบส้มป่อย การบูร พิมเสน เถาเอ็นอ่อน

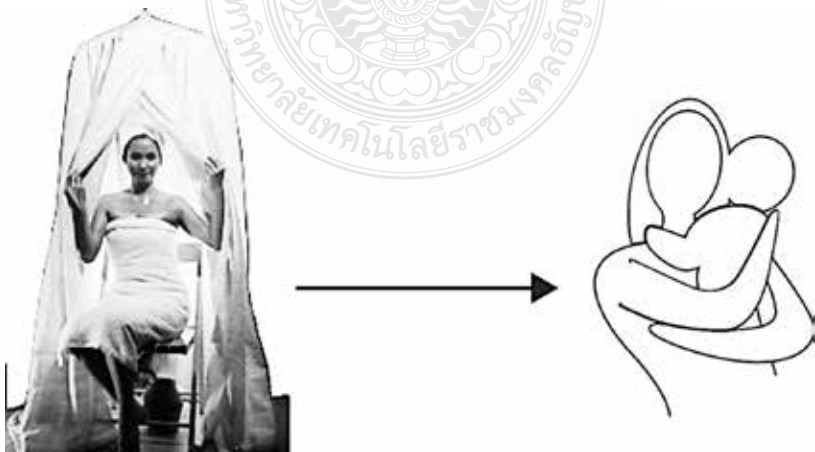
ภาพที่ 10 อັตลัษณ์ลู่กประคบ

อັตลัษณ์การผดุงครรรกัไทย

การผดุงครรรกัไทย หรือการผดุงครรรกัแผนโบริราณ เป็นศาสตรัขนงหนึ่ในหลักรัวิชาการแพทยัแผนไทยเก็ยวักกับการดูแลมารดาและทารก ตั้งแตัระยะเรั่มตั้งครรรกัจนกระทั่งคลอด ดัั้งนั้แพทยัผดุงครรรกัแผนโบริราณหรือที่เรัยักันว่าหมอดั้แยะ จั้มีหนั้ที่ใหัคั้แนะนั้า ดูแล แกัไข ป้องกันอาการตั้่าง ๆ ของผู้หญัิง ตั้งแตัเรั่มตั้งครรรกัจนครบกำหนดคลอดทำหนั้ที่ทำคลอดตลอดจนดูแลสุขภาพมารดาหลั้งคลอดและทารกเรักเกิดด้ว้ยกรรมวัธีการแพทยัแผนไทย แพทยัผดุงครรรกัแผนโบริราณต้องมั้ความรู้เก็ยวักกับความเปลั้ยนเปล้งที่เกัด้ขั้้นกับสตรัี เมัือเรั่มตั้งครรรกัจนถึงหลั้งคลอด การทำคลอดและการดูแลมารดาและทารกหลั้งคลอด หลั้กรัวิชาการแพทยัแผนไทยมั้รายละเอัยดทั้้งหมดในคั้มกรั้รปฐุมจั้ินดาและบางตอนของคั้มกรั้รมาหาโฆตรั้รต ดั้วยเฉพะในคั้มกรั้รปฐุมจั้ินดา มั้รายละเอัยดของการทำงานตั้งครรรกัจนกระทั่งคลอดและเรัคตั้่าง ๆ อั้นอาจเกัด้กับทารก ที่คลอดออกมาดั้งนั้

1. การปฏิสนธิ การตั้งครรภ์ และการคลอด หลักวิชาการ แพทย์แผนไทยอธิบายว่า สตรีนั้นตั้งแต่กำเนิดมาจากครรภ์มารดา มีความแตกต่างจากเพศชายในเชิงสรีระอยู่ 4 ประการ คือ มีถิ่นประโยธ (เต้านม) จริตกิริยา (การแสดงออกของร่างกาย) ที่ประเวณี (ช่องคลอด) และต่อมโลหิตระดู (มดลูก) ผู้เป็นแพทย์ผดุงครรภ์แผนโบราณ จำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องกายวิภาคและสรีระของสตรีเป็นอย่างดี จึงจะรู้และเข้าใจ ในหลักวิชาการผดุงครรภ์

2. การบริหารสตรีหลังคลอด ความโดดเด่นอีกประการหนึ่งใน หลักวิชาการผดุงครรภ์ไทย คือการดูแลสุขภาพมารดาหลังคลอดด้วยการ “อยู่ไฟ” โบราณเชื่อว่า ในระยะหลังคลอดใหม่ ๆ ทั้งทารกและมารดา อาจเกิดอันตรายได้ง่าย จึงให้มารดาหลังคลอดอยู่ไฟ เชื่อว่า ความร้อน เป็นสิ่งบริสุทธิ์สามารถเผาผลาญสิ่งที่เป็นโทษได้ การอยู่ไฟจะช่วยให้เลือด ลมของมารดาหลังคลอดไหลเวียนดีขึ้น ลดการเกร็งและปวดเมื่อยของ กล้ามเนื้อ ช่วยให้แผลฝีเย็บหายเร็วขึ้น

ภาพที่ 11 อັตลัษณ์การผดุงครรภ์ไทย

อัตลักษณ์จากฤๅษีดัดตน

ความเป็นมาของกายบริหารแบบฤๅษีดัดตนที่ปรากฏนั้น เริ่มเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงบูรณปฏิสังขรณ์ วัดโพธาราม (ปัจจุบันคือวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) เมื่อ พ.ศ.2331 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมตำรายาและรูปปั้นฤๅษีท่าดัดตน เพื่อเป็นวิทยาทานแก่พสกนิกร แต่รูปปั้นที่จัดสร้างในคราวนั้นปั้นด้วยดิน จึงเสียหายเสื่อมโทรมไปได้ง่าย ต่อมาใน พ.ศ.2379 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปฤๅษีดัดตนด้วยชิน (สังกะสีผสมดีบุก) จำนวน 80 ท่า ตั้งไว้ตามศาลาราย ให้บุคคลต่างๆ ร่วมแต่งโคลงสี่สุภาพ บรรยายวิธีดัดตนและประโยชน์ จารึกไว้ประกอบท่าฤๅษีดัดตนแต่ละท่าที่ปั้นไว้ โดยพระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์ด้วย 6 บท

การปั้นท่ากายบริหารเพื่อฟื้นฟูและส่งเสริมสุขภาพโดยใช้ “ฤๅษี” เป็นแบบนี้ เพราะคนไทยล้วนรู้ว่าฤๅษีเป็นผู้บำเพ็ญศีลภาวนา ท่าทางที่ฤๅษีบริหารร่างกายจึงน่าเชื่อถือและน่าจะได้ผลดี อีกทั้งศาสตร์ต่างๆ ของไทยเคารพนับถือฤๅษีเป็นครู การใช้ฤๅษีเป็นแบบจึงเป็นอุบายที่แยบคาย เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ และความขลัง

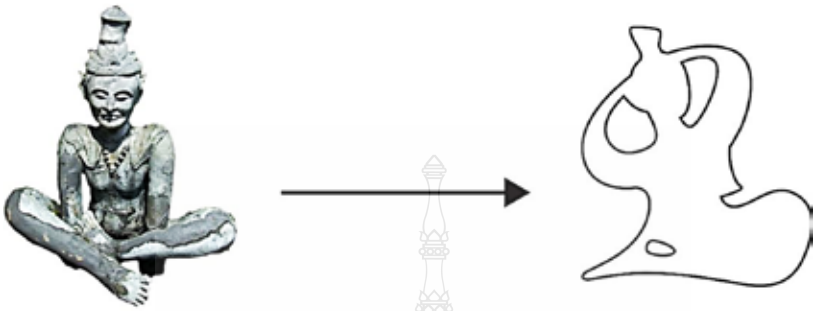
ฤๅษีดัดตนเป็นกายบริหารอันเป็นภูมิปัญญาไทยแขนงหนึ่ง อาจจัดอยู่ในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการนวดไทย เนื่องจากใช้หลักการดัดส่วนต่างๆ ของร่างกายและการบริหารลมหายใจเป็นหลัก โดยอาจมีการนวดผสมผสานอยู่ด้วยในบางท่า กายบริหารแบบฤๅษีดัดตนมีท่าต่างๆ ที่ครอบคลุมทุกส่วนของร่างกาย ซึ่งท่อน้ำที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า จึงช่วยฟื้นฟูสุขภาพทำให้ร่างกายแข็งแรงมีสุขภาพดี ลดความตึงของเอ็น ประสาทและกล้ามเนื้อ ช่วยให้การเคลื่อนไหวของร่างกายคล่องแคล่ว

จิตใจสบาย คลายความตึงเครียด เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการนวดไทย ที่ครอบคลุมทุกส่วนของร่างกาย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อบูรพาจารย์ ด้านการแพทย์แผนไทยว่าฤๅษีเป็นนักบวชพวกหนึ่ง มีมาก่อนพุทธกาล สละบ้านเรือนออกไปบำเพ็ญพรตเพื่อแสวงหาความสุขสงบตามป่าเขาด้วยการบำเพ็ญเพียรภาวนา การนั่งสมาธิอยู่เป็นเวลานานๆ ทำให้มีอาการปวดเมื่อย การไหลเวียนของ “เลือด” และ “ลม” ตามเส้นต่างๆ เกิดติดขัด จนเกิดโรค และอาการต่างๆ ตามมา การดัดตนจึงช่วยบรรเทา ผ่อนคลาย และฟื้นฟูสมรรถนะของร่างกายให้เป็นปกติ ศาสตร์ฤๅษีดัดตนของไทยอาจมีส่วนที่คล้ายกับศาสตร์โยคะของอินเดีย แต่ท่าฤๅษีดัดตนของไทยส่วนใหญ่ เป็นท่าที่สุภาพ ไม่ผาดโผน หรือฝืนตนจนรุนแรงเกินไป ท่าดัดตนของไทย เหล่านี้มักเป็นท่าดัดตามอิริยาบถของคนไทยซึ่งสามารถเรียนรู้และปฏิบัติได้ง่าย

โดยได้นำท่วงท่าการดัดตนมาตัดทอนเส้นสาย ผ่านวิธีการทางทัศนศิลป์ได้รูปแบบแผนภาพอัตลักษณ์ท่าขนาดต่างๆ เป็นฐานข้อมูลเพื่อใช้ในการออกแบบ ดังต่อไปนี้

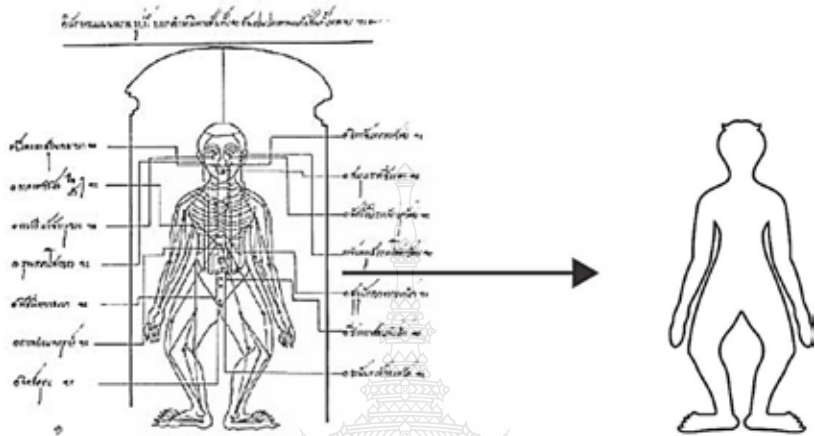
ภาพที่ 12 อัตลักษณ์จากฤๅษีดัดตนท่าที่ 1

ภาพที่ 13 อັตลัษณ์จากถาษาชััดตันทาที่ 2

อັตลัษณ์จากเสัันประธานลึบ

เสัันประธาน คือ เสัันชัึ่งเป็นหลัักสำคััญของวิชาการนวดไทย ตามที่บูรพาจารย์ได้ถายทอดลึบต่อกันมา เชื่อกันวามีเสัันอยุ่ในร่างกายถึง 72,000 เสััน แต่ที่เป็นเสัันประธานห่างเสัันทังปวงมีเพียง 10 เสัันเท่านั้น เสัันประธานเป็นทางเดินของลม ชัึ่งเป็นพลังกายในทึ่หลอ่เล็ยงร่างกายให้ทำงานได้ตามปกติ ความสำคััญของเสัันประธาน เสัันประธานมีควาสำคััญต่อการทำงานบำบดัรักษาโรคด้วยวิธีการนวดไทย เพราะเป็นโครงสร่างทึ่ใช้ในการอธิบายถึงควาเป็นปกติสุข และควาผิดปกติของร่างกายได้ โดยเฉพาะควาผิดปกติชัึ่งมีสาเหตุมาจากการทำงานทิดขัดหรือกำเริบของลม จึงสามารถนำมาใช้ในการตรวจวินิจฉัยหาสาเหตุของควาผิดปกติทึ่นั้น วามีควาสัมพันธ์กับเสัันประธานเสัันใด รวมทั้งสามารถกำหนดวิธีการนวดรักษา ทึ่สอดคลอ่งสัมพันธ์กับเสัันประธานนั้นได้อย่างมีหลัักการ

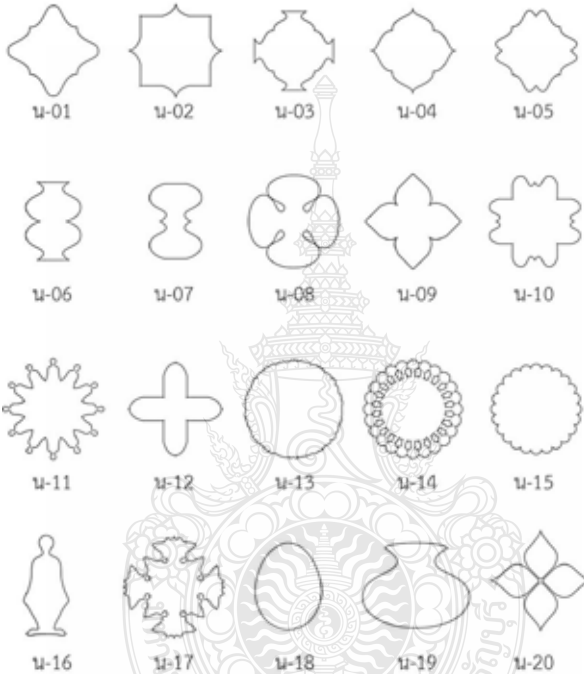
ภาพที่ 14 อัดลักษณะจากเส้นประฐานสิบ

ภาพสื่อความหมาย

ภาพที่ 15 ภาพแสดงรูปอัดลักษณะเพื่อสื่อความหมาย การแพทย์แผนไทย

ภาพนามธรรม

ภาพที่ 16 ภาพแสดงรูปจากการลดทอนและเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์
เพื่อใช้ในการออกแบบ

2. **ข้อกำหนดจากสมมุติฐาน** หมายถึง การออกแบบที่คำนึงถึงการเกิดขึ้นงานออกแบบในบริบทต่างๆ สอดคล้องกับการกำเนิดของโรคภัยต่างๆ ของผู้ใช้ในการแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย 4 สมมุติฐานการออกแบบได้แก่

2.1 ชาติสมมุติฐาน ที่มีรูปแบบเป็นองคาคัพพ ส่วนย่อยสัมพันธ์ แลเกี่ยวข้องกับส่วนใหญ่เกิดจากสิ่งหนึ่งกระทบต่อสิ่งหนึ่งไปเรื่อยๆ ใน

ลักษณะองค์รวม คล้ายการเกิดของลมและพายุภายในร่างกายคือสุขภาพ และอาการมูลเหตุแห่งโรคภัยของผู้ใช้ดินเป็นสถานที่เกิดเหตุ ไฟเป็นตัวตั้ง ต้นปฐมเหตุแห่งความร้อนโดยส่งให้เกิดลม จากนั้นจึงไปพัดพาน้ำให้เคลื่อน โดยการออกแบบควรประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 ในลักษณะที่รับรู้ แล้วรู้สึกได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 อุตุสมุฏฐาน : ออกแบบให้เหมาะสมกับภูมิอากาศ เช่น อากาศในประเทศไทย เป็นประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งอยู่ใน กลุ่มประเทศที่ร้อนชื้น ดังนั้นการออกแบบจำเป็นต้องคำนึงถึงการระบาย อากาศที่เหมาะสมนั่นเอง

2.1.2 อายุสมุฏฐาน : หมายถึง การต้องการลดอายุผู้ใช้ บริการการแพทย์แผนไทย จากปัจฉิมวัย ให้ลดลงมาเป็นช่วงของมัชฌิมวัย นั่นคือผู้ใช้บริการครอบคลุมอายุต่ำกว่า 32 ปีนั่นเอง

2.1.3 กาลสมุฏฐาน : หมายถึง การออกแบบโดยคำนึงถึง องค์ประกอบของช่วงเวลา ที่ส่งเสริมให้เกิดความสวยงาม ได้แก่ ช่วงเวลาที่ ผลิตรายการรับแสงจะเกิดเงาตกทอดที่สวยงามเป็นต้น หรือช่วงเวลาในการนำ เสนอและจัดแสดงแพทย์แผนไทย หรือผลิตรายการที่พัฒนาขึ้นอย่างเป็นลำดับ

2.1.4 ประเทศสมุฏฐาน : หมายถึงการออกแบบที่คำนึง ถึงองค์ประกอบของสถานที่ และใช้วัสดุในท้องถิ่นก่อให้เกิดความประหยัด และเชื่อมโยงกับผู้ผลิตในชุมชน (อรัญ วานิชกร. 2556).

2.2 สัปายะ หมายถึง การออกแบบให้เกิดความสบาย โดยจะ มีองค์ประกอบ 7 ประการ

2.2.1 สบายการอยู่ (อวาสสัปายะ) ส่งเสริมการอยู่ เหมาะสม สงบ สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการ

2.2.2 สบายการไป (โคจรสัปปายะ) เป็นเรื่องของทำเลที่ตั้ง และการออกแบบบริเวณสัญจรการเดินทาง เชื่อมโยงส่วนต่างๆ มีระยะพอเหมาะ ไม่ไกลเกินไปนัก

2.2.3 สบายพุดคุย (ภัสสสัปปายะ) การพุดคุยที่เหมาะสม ในหมู่คนดี ไม่พุดมากหรือน้อยเกินไป

2.2.4 สบายคบคน (บุคคสัปปายะ) เป็นที่พบปะของคนไทย มีความเป็นมิตร มีอธยาศัยไมตรีเป็นที่พบปะของผู้รักสุขภาพ

2.2.5 สบายการกิน (โภชนสัปปายะ) การออกแบบที่ส่งเสริมและสอดคล้องกับพฤติกรรมกรรมการบริโภค อาหารรักษาโรค และบริบทการบริโภคอื่นๆของการแพทย์แผนไทย

2.2.6 สบายอากาศ (อุตุสัปปายะ) การออกแบบและคัดเลือกวัสดุที่เหมาะสม มีการระบายอากาศที่ดี

2.2.7 สบายท่าทาง (อิริยาปถสัปปายะ) เช่นการออกแบบเฟอร์นิเจอร์ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมการนั่ง การนอน การบำบัดเคลื่อนไหว ได้สะดวก อิสระ วางตนได้เหมาะกับกาลเทศะ

2.3 หัตถกรรม เนื่องจากศาสตร์ของการนวดไทยนั้น เป็นทักษะขั้นสูงของการใช้มือ เช่น ฟัน ขี่ รูด กด ฯลฯ ล้วนมีกรรมวิธีเฉพาะที่มุ่งผลจากการสัมผัสที่แตกต่างกันดังนั้นหากอุปกรณ์หรือผลิตภัณฑ์ที่ตกแต่งหรือใช้สอยที่เกี่ยวข้องกับสปาและการแพทย์แผนไทย ควรจักคำนึงถึงคุณค่าทางภูมิปัญญาต่างๆ เหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความงาม ที่ไม่สามารถเข้าใจจากข้อมูลทฤษฎีภูมิได้ หากต้องสอบถามผู้รู้ที่รู้จริง และไม่สามารถเร่งรัดช่วงเวลาในการซึมซับความรู้สึก ในคุณค่าแห่งภูมิปัญญาดังกล่าวได้

2.4 องค์การแพทย์ หมายถึง เนื่องจากการแพทย์แผนไทยเป็นการแพทย์ที่เน้นองค์รวมในการรักษา ดังนั้นการออกแบบที่ต้องคำนึงถึงเอกภาพในส่วนย่อย ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ และสอดคล้องต่อเนื่องกันเป็นองค์รวม

3. ข้อกำหนดด้านประโยชน์ใช้สอย ที่ใช้ในพื้นที่ให้บริการสถาปัตยกรรมแพทย์แผนไทย

1. ชุดเฟอร์นิเจอร์สำหรับการตกแต่งส่วนพักผ่อน

บริเวณลานโล่ง ควรใช้เฟอร์นิเจอร์สานวัสดุ ผักตบชวา เนื่องจากวัสดุและการผลิตนี้จะมีในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีชื่อเสียงในประเทศไทยเป็นอย่างมาก เป็นต้น หรือหากเป็นการปั้นดิน ควรใช้ดินเผาแบบไม่เคลือบผิว สีธรรมชาติ เช่นเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด เป็นต้น ตามข้อกำหนด โดยใช้วัสดุมาตรฐานการออกแบบ และเฟอร์นิเจอร์จะมุ่งคำนึงถึงการออกแบบที่เข้าถึง สบายๆ เป็นสำคัญ

2. ชุดโคมไฟตกแต่งเพื่อสร้างบรรยากาศให้กับบริเวณต่าง ๆ ของอาคาร

ควรใช้อัตลักษณ์ไทยจากผลิตภัณฑ์หัตถกรรมในอดีต เช่น จากสุ่มไก่ ไช้จับปลา เป็นต้น แสดงความเป็นหัตถกรรมจากมือ เนื่องจากการหัตถกรรมแพทย์แผนไทย เป็นมุ่งเน้นและส่งเสริมให้เกิดคุณค่าของการใช้หัตถะ โดยใช้วัสดุตามมาตรฐานการออกแบบ

3. ส่วนจัดแสดงผลิตภัณฑ์ส่งเสริมสุขภาพ (Display) เพื่อแสดงให้เห็นกาลมาตรฐาน ในการนำเสนอผลิตภัณฑ์สำหรับ นวด นวด อบ ประคบต่าง ๆ โดยใช้วัสดุตามมาตรฐานการออกแบบ

4. ผลิตภัณฑ์ ภาชนะเพื่อการใช้งานสพานวดไทยใช้ภาชนะ 4 ภาคของประเทศไทยโดยใช้วัสดุตามมาตรฐานการออกแบบ

5. ระบบป้าย (Signage) เพื่อสื่อสารโซนต่างๆ ภายนอก และภายในอาคารด้วยหลักการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal Design) เพื่อต่อการสื่อสารก้าวข้ามภาษา ประเทศมาตรฐาน และเข้าใจได้ในทุกวัยตามแนวทาง อายุมาตรฐาน

4. **ข้อกำหนดจำนวนผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบ** ในสปร่วมสมัยจากอัตลักษณ์หัตถเวชรกรรมไทย จำนวน 10 ชิ้น ดังนี้

1. เก้าอี้นั่งพักคอย
2. โคมไฟ
3. ฉากกั้น
4. ชุดชงชาสมุนไพร
5. ชั้นวางยาสมุนไพรไทย
6. โต๊ะกลาง
7. ถาด
8. ที่ตั้งกำยาน หรือที่ตั้งรูปหอมอโรมา
9. ภาชนะ
10. ศิลปะตกแต่งผนัง

ภาพที่ 17 ภาพแสดงการออกแบบผลิตภัณฑ์ตกแต่งสจากอัตลักษณ์นวดไทย

ต้นแบบที่ได้จากการคัดเลือกโดยผู้วิจัยเพื่อผลิตต้นแบบ 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ตั้งกายาน หรือที่ตั้งรูปหอมอโรมาและรูปแบบผลิตภัณฑ์ชุดชงชาสมุนไพร ดังภาพ

ภาพที่ 18 ภาพต้นแบบที่ตั้งกายาน หรือที่ตั้งรูปหอมอโรมา และคัดเลือก 2 รูปแบบเพื่อยืนยันจิตสิทธิ์บัตร ได้แก่รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ตั้งกายาน หรือที่ตั้งรูปหอมอโรมาในรูปแบบแก้วอึ้งพักคอย

ภาพที่ 19 ภาพต้นแบบชุดชงชาสมุนไพร

จากนั้นประเมินความพึงพอใจโดยการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ด้านออกแบบและด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ อธิบดีและผู้อำนวยการ สำนักยุทธศาสตร์กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย โดยจากการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้แสดงทัศนคติต่อการประเมินเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านความเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทย

1.1 สามารถแสดงเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทยได้

1.2 ง่ายต่อความเข้าใจในการสื่อสารอัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทย

1.3 สอดคล้องกับภาพลักษณ์หัตถเวชกรรมไทย

1.4 สามารถสร้างความเป็นเอกภาพให้กับอัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทย

1.5 ง่ายต่อการสร้างการจดจำในอัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทย

2. ด้านประโยชน์ใช้สอยผลิตภัณฑ์

2.1 ข้อกำหนดการออกแบบมีความเหมาะสมกับแต่ละรูปแบบ

2.2 ผลิตภัณฑ์มีประโยชน์ใช้สอยที่เหมาะสมกับสปาไทยร่วมสมัย

2.3 ประโยชน์ใช้สอยสามารถประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมกับการตกแต่งสปา

3. ด้านวัสดุและการผลิต

3.1 ใช้วัสดุได้เหมาะสม

3.2 มีโทนสีและผิวสัมผัสของวัสดุสร้างบรรยากาศแบบไทย

3.3 มีความเหมาะสมต่อการผลิตด้วยหัตถกรรมท้องถิ่น

4. ด้านสุนทรียภาพของผลิตภัณฑ์

4.1 มีความสอดคล้องกับรูปแบบการตกแต่งภายในอาคาร
ลักษณะไทย

4.2 มีความสวยงามของเส้นสาย รูปทรงผลิตภัณฑ์

4.3 มีความมีเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ออกแบบ

4.4 มีคุณค่าของการออกแบบ

4.5 เป็นผลิตภัณฑ์ที่ส่งเสริมบรรยากาศที่พิเศษ ในระดับบน

สรุป

ภูมิปัญญาทางด้านหัตถกรรมและวัสดุท้องถิ่นหลัก ที่ใช้ในการออกแบบและผลิตผลิตภัณฑ์ในการตกแต่งสปร่วมสมัยนั้น สรุปได้ 3 วัสดุได้แก่ 1. วัสดุที่ใช้ในการขึ้นโครงสร้างและหัตถกรรมประเภทจักสานคือไม้ไผ่ 2. วัสดุที่ใช้ในการออกแบบและผลิตภาชนะคือ หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด 3. วัสดุประเภทผ้าทอมือใช้เพื่อสร้างบรรยากาศและให้กับพื้นที่ ในส่วนของวัสดุหลักในการประกอบขึ้นรูปโครงสร้าง หรือไม้ไผ่ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักในการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการตกแต่งสปร่า เนื่องจากไม้ไผ่เป็นวัสดุที่ปลูกทดแทนได้ง่ายโตเร็ว และสะท้อนความเป็นธรรมชาติ ความเป็นหัตถกรรมและความเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยแหล่งการผลิตเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งจากไม้ไผ่นี้จะอยู่ที่จังหวัด

นครนายกและจังหวัดปราจีนบุรี ที่มีการผลิตเฟอร์นิเจอร์จากไม้ไผ่มากตลอดจนการจักสานวัสดุที่มีความละเอียดอ่อนสวยงามของอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรีวัสดุไม้ไผ่จึงมีความเหมาะสมกับการวิจัยครั้งนี้มากตลอดจนวัสดุใช้ในการออกแบบและผลิตภาชนะในสปาคือวัสดุจากดินเผา (Terracotta) ตาบลเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ซึ่งมีคุณลักษณะของผิวสัมผัสที่เป็นธรรมชาติ เป็นงานหัตถกรรมที่มีลวดลายเฉพาะของท้องถิ่นที่มีความประณีต ยังคงสีสนิมของดินสีน้ำตาลแดง หรือหากใช้อุณหภูมิสูงจะเป็นสีเข้มจนถึงดำ ตลอดจนวัสดุผ้าทอมือจากทางภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้หรืออีสานของไทย ล้วนแต่มีความเหมาะสมของวัสดุ โทนสี และมีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมที่เป็นองค์ประกอบหลักวัสดุหลักทั้ง 3 นี้ มีความเหมาะสมและมีโทนสีที่เป็นธรรมชาติสอดคล้องและกลมกลืนกับบรรยากาศการตกแต่งสปาแบบแนวรูปแบบไทย (Thai Style) แนวรูปแบบตะวันออก (Oriental Style) ตลอดจนแนวทางที่สอดคล้องกับบรรยากาศของประเทศที่มีภูมิอากาศร้อนชื้น (Tropical Style) ซึ่งล้วนแต่มีไม้ไผ่เป็นวัสดุท้องถิ่นของพื้นที่นี้

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับการวิจัยเรื่อง ผลิตภัณฑ์ที่ระลึกองค์กรจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอรัญ วานิชกร โดยผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถศิลป์ที่นำไปใช้ในการวิจัยครั้งนี้ทั้งหมด 4 ประเภทหลักๆ คือ 1.งานเครื่องปั้นดินเผา 2.งานไม้ 3.งานผ้า 4.งานจักสานโดยใช้วัสดุพื้นถิ่นที่มีอัตลักษณ์ของไทยมาออกแบบแนวคิดการบูรณาการร่วมกันกับแนวคิดรูปแบบชีวิตร่วมสมัยของสังคมปัจจุบัน เป็นสื่อชนิดหนึ่งที่จะช่วยเหลือสังคม

ชุมชนและสิ่งแวดล้อมหรือ CSR (Corporate Social Responsibility) โดยใช้หลักทฤษฎีการออกแบบและการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยของผลิตภัณฑ์ ที่คำนึงถึงหน้าที่ใช้สอย (Function) ความอรรถประโยชน์ สร้างความคุ้มค่าให้แก่ผู้บริโภคโดยการสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือด้านการตลาด ตลอดจนการรับรองคุณภาพของสินค้าโดยแบรนด์ขององค์กรให้กับชุมชน ซึ่งจะช่วยสร้างงาน สร้างรายได้ เพิ่มช่องทางการจัดจำหน่าย และมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าท้องถิ่น สอดคล้องกับนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่มุ่งเน้นการใช้ทุนทางความคิดสร้างสรรค์เพื่อยกระดับสินค้าในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการเป็นการสืบทอด ต่อยอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยให้ดำรงอยู่ต่อไป ตลอดจนใช้วัสดุและการผลิตด้วยมือที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ลดค่าใช้จ่ายในเรื่องวัสดุและกระบวนการผลิต ลดพลังงานในระบบอุตสาหกรรม จากฐานการผลิตแบบหัตถอุตสาหกรรมจากชุมชน แทนผลิตภัณฑ์เดิมโดยการวิจัยออกแบบผลิตภัณฑ์ตกแต่งสปาพร้อมสมัย จากอัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทยครั้งนี้มีส่วนช่วยส่งเสริมการสร้างงาน สร้างรายได้ เพิ่มช่องทางการจัดจำหน่าย และมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าท้องถิ่น สอดคล้องกับนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และยังสามารถสร้างภาพลักษณ์ที่เป็นเอกภาพของร้านนวดสปาไทยได้

ข้อเสนอแนะ

การตกแต่งพื้นที่เพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีภายในสปา จำเป็นต้องดูแลองค์ประกอบรวมทั้งหลากหลาย ได้แก่ องค์ประกอบของธาตุสมุฏฐาน ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ซึ่งการตกแต่งด้วยผลิตภัณฑ์จากการวิจัยในครั้งนี้ อาจต้องมีการจัดร่วมกับส่วนตกแต่งทั่วไปอื่น ๆ ที่มีส่วนประกอบ

ของน้ำเพิ่มเติมซึ่งองค์ประกอบร่วมอาจไม่จำเป็นต้องผ่านการออกแบบเพียงใช้รูปแบบของการตกแต่งโดยยกระรรมชาติเข้ามามีส่วนร่วมในการตกแต่งพื้นที่เพิ่มเติมตามความเหมาะสม ได้แก่ น้ำพุ น้ำล้น น้ำตก เพื่อเกิดเสียงจากธรรมชาติ การตกแต่งด้วยต้นไม้ ดอกไม้ เช่นดอกกล้วยไม้ เนื่องจากสปาไทยนั้นส่วนใหญ่เป็นการใช้ธรรมชาติในการบำบัด หรือสวนเพื่อให้เกิดบรรยากาศที่ร่มรื่น และเย็นและเกิดความเคลื่อนไหวของบรรยากาศภายในอาคารการจัดแสงสว่าง ดังนั้นควรมีการทำวิจัยต่อเนื่องในองค์ประกอบอื่นๆต่อไป เช่นการออกแบบตกแต่งภายใน การออกแบบตกแต่งสถาปัตยกรรมหรือการออกแบบตกแต่งสวนสมุนไพรที่มีองค์ประกอบร่วม และมีความเหมาะสมกับการตกแต่งสปาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์. (2557). **คู่มือการดูแลสุขภาพด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- อรัญ วานิชกร. (2556). **แนวคิดการออกแบบภาพลักษณ์การแพทย์แผนไทย**. หนังสือประกอบการบรรยายนิทรรศการสุนทรียะอภัยภูเบศร ณ อาคารพิพิธภัณฑ์แพทย์แผนไทยอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรีวันที่ 22 ธันวาคม 2556.
- อรัญ วานิชกร.(2556). **การศึกษากระบวนการเขียนภาพร่างทัศนียภาพเพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน ทุนวิจัยคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ**.

- อรัญ วานิชกร. (2556). **องค์ความรู้ ภูมิปัญญาไทย: การออกแบบและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 15(2), 30.
- เอกสารการประกอบสัมชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วย **แผนยุทธศาสตร์การนวดไทย มรดกไทย สู่มรดกโลก 2556-2559**.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.). (2556). **นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2555-2559)**. เข้าถึงได้จาก http://www.nrct.go.th/th/NewsSection/tabid/78 /ctl/Article View/mid/388/articleId/515/--.aspx#.U0EMW_l_uNY.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ(สศช.).(2553). **นโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์**. เข้าถึงได้จาก file:///C:/Users/Win/Downloads/data_0225130611.pdf.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2554). **ศิลปกรรมร่วมสมัย : การเรียนรู้และสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 14 (1),15.